

5. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України ; голов. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Іщенко В.І. Позитивна “Я-концепція” як чинник професійного самовдосконалення /В.І.Іщенко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Полтава, 2006. – Вип.6 (53). – С.65-69. – (Сер. “Педагогічні науки”)

Анотація

Стаття розкриває особливості професійної підготовки майбутніх спеціалістів природничих дисциплін в умовах соціально-економічних реформ. Особливої уваги приділяється проблемі професійного становлення та професійного самовиховання студента, як майбутнього вчителя. Наведено ряд аспектів, що впливають на становлення та розвиток майбутніх педагогів з точки зору особистісної та професійної

Аннотация

Статья раскрывает особенности профессиональной подготовки будущих специалистов естественных дисциплин в условиях социально-экономических реформ. Особенного внимания уделяется проблеме профессионального становления и профессионального самовоспитания студента, как будущего учителя. Приведен ряд аспектов, которые влияют на становление и развитие будущих педагогов с точки зрения личностной и профессиональной.

Summary

The article exposes the features of professional preparation of future specialists of natural disciplines in the conditions of socio-economic reforms. Special attention spared the problem of the professional becoming and professional self-education of student, as a future teacher. The row of aspects which influence on becoming and development of future teachers from point of personality and professional is resulted.

Ключові слова: професійна підготовка, професійне становлення особистості, самовиховання, контекстне навчання, учбово-виховний процес, професійна діяльність.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональное становление личности, самовоспитания, контекстная учеба, учебно-воспитательный процесс, профессиональная деятельность.

Key words: professional preparation, professional becoming of personality, self-educations, context studies, uchebno-vospitatel'nyu process, professional activity.

Подано до редакції 10.03.2012.

УДК 378.637.013.42

©2012

Кічук Я.В.

ЦІНІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНА ПОТУЖНІСТЬ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... За сучасних умов зростання ролі вітчизняної вищої освіти у процес становлення правової держави, природним є інтерес до тих моделей професійної підготовки майбутніх фахівців, що актуалізують формуючий вплив нормативних навчальних дисциплін суспільствознавчого змісту на розвиток правової компетентності студентства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз наукових джерел, в яких досліджуються різні аспекти проблеми навчального діалогу засвідчує безсумнівні переваги інтерактивних методик, головна з яких – спроможність навчання студентів практичного права “через дію”. Дослідники пропонують розрізняти певні групи інтерактивних методів. Так, А.Галай, Я.Іваніщ, В.Стадник вважають, що ними є: 1) обслуговуючі (допоміжні) методи, що є базовими у методиках налагодження контакту, – “мікрофон”, “знайомство” та ін.; 2) основні навчальні методи – робота в групах, розгляд правових ситуацій, рольові ігри та ін.; 3) конкретизуючі ігрові методи – “сократівський” метод, правнича промова, “коло ідей” та ін.; 4) методи дискутування – дебати, “карусель”, ток-шоу, повернений аргумент, “займи позицію” та ін.; 5) поєднані (комплексні) методи – імітація спрощеного судового слухання, медіація, колегіальна нарада та ін. [3].

Запорукою вирішення завдань формування правової грамотності студентів є інтерактивні технології “викладання – учіння” студентів у межах як нормативних юридичних навчальних дисциплін, так і елективних правових курсів – групова розробка та обговорення актуальних законопроектів, дискусія, “жива бібліотека”, комп’ютерні презентації, громадські слухання, реалізація правопросвітницьких міні-проектів та правозахисних колективних творчих дій, методи колізій та казусів тощо.

Відмітимо, що і теоретики, і практики соціально-правової сфери здебільшого єдині у визнанні важливим ресурсом піднесення ролі вищої школи у становленні фахівця – використання імітаційних методів навчання. З-поміж останніх чи не найпоширеніша увага небезпідставно надається методу “кейс-стаді” – “вивчення ситуацій” – у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Дослідники (А.Кочеткова, В.Пугачов, Л.Серова, Є.Уткін, С. Хаджирадєва) доходять висновку, що “кейс-стаді”, як метод, по суті являє собою ділову гру в стислому часі. Натомість “кейс-стаді” не дублює ділову гру, оскільки має специфіку, що спостерігається у наступному: учасники цього методу не просто “виконують” певну роль, а при цьому діють в умовах проблемної ситуації, на підставі аналізу якої й приймають певне рішення; задана ситуація (кейс) має відповідати усім вимогам, що висуваються

до написання кейсів – реальність ситуації, наявність в ній цілком очевидної проблеми та динамічного оточення; остаточне рішення залежить від попередніх рішень учасників кейсу, які вмотивовано “грають” як у житті.

До інтерактивних форм роботи на семінарсько-практичних заняттях з правових навчальних дисциплін відноситься й складання та розв’язування ситуативних кейсів (В. Звоніков, О. Левіна, М. Чемишева). Методично ціннішим у процесі оцінки такого виду навчальної роботи студента розцінювалося те, чи має він відповідну базу соціально-правових знань, щоб у ситуативному кейсі “побачити” проблему правового характеру. Можна погодитися з дослідниками, які вважають, що кейс-метод має незаперечні переваги, оскільки йдеться про “кейс” як реальну життєву ситуацію. Натомість не можна ідеалізувати цей метод у контексті завдань формування правової свідомості студента, оскільки він привчає розв’язувати, а не запобігати конфліктній правовій ситуації [2]. У нашому досвіді виявився плідним ще й такий підхід – запровадження портфоліо в межах правових навчальних курсів.

Зауважимо, що творчий доробок викладачів вищої школи (А. Ампілогова, Л. Годкевич, В. Кіпров, Н. Яремчук) містить чимало форм і методів інтерактивного навчання; домінуючою ж інноваційною формою науково-методичної роботи в цьому плані здебільшого визнано тренінг [3; 4]. Аналіз сталої практики застосування тренінгових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців дозволяє припустити, що подекуди вони використовуються як самоціль, не поступово, не в повній мірі враховуючи вимоги до учасників і організаторів такого навчання. А це не є припустимим, оскільки застосування інтерактивних технологій змінює саму суть процесу навчання студентів, позицію викладача-науковця, якому буває “непросто розкривати себе” перед майбутніми фахівцями.

У контексті вищезазначеного, і науковий, і суто практичний інтерес становить такий інтерактивний метод як дебати. Дебати при навчанні прав дитини можна розділити на кілька видів: проблемні дебати, дебати як форма роботи з нормативними документами, дебати як засіб формалізації дискусії. До того ж у навчальному процесі дебати можуть бути представлені як: форма організації навчання, елемент під час традиційного заняття, спосіб роботи зі змістом навчального матеріалу, форма організації дискусії тощо.

Використання інтерактивної освітньої технології “дебати” при навчанні прав дитини є виключно важливою задля формування у студентської молоді комунікативної і дискусійної культури, оволодіння правовими знаннями щодо стратегії і тактики лобювання законних інтересів дитини, навичками аргументації, вміннями слухати опонента, аналізувати думку співрозмовника, задавати питання, формулювати відповіді на поставлені запитання, вести дискусію в дусі поваги до прав людини, людської гідності, толерантності, дотримуючись мовних та етичних правил. Дебати не просто навчають, а розвивають особистість, вчать вчитися і вдосконалюватися [1].

Втілення цих ідей на практиці дає підстави зауважити на найвиразнішій перевазі інтерактивних технологій – їхній відповідності особистісно зорієнтованому підходу.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягала у висвітленні досвіду формування у студентів правової компетентності через використання потенціалу суспільствознавчих навчальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження... Якщо виходити, наприклад, із фахової своєрідності професійного призначення студентів – майбутніх соціальних педагогів, то правова компетентність розуміється нами як складна особистісно-професійна якість, змістовим ядром якої є ціннісне ставлення майбутнього фахівця до соціально-педагогічної діяльності та таких компетенцій, як-от: “знати”, “вміти”, “досягати”, “відповідати”. Виявом означеної якості є потенціал здатності особистості, безпосереднє підґрунтя якого складають соціально-педагогічна і правова різновиди культури, а опосередковане – духовність особистості, соціально-правовий зміст свідомості суспільства.

Базуючись на результатах проведеного діагностувального експерименту, було виокремлено критерії покомпонентної сформованості правової компетентності, зокрема, майбутніх соціальних педагогів, а також ознаки прояву. Так, критеріями сформованості мотиваційного компонента є ставлення до соціально-педагогічної діяльності (інтерес до соціально-педагогічної дійсності, намагання самореалізуватися в ній), потреба в удосконаленні сталого правовиховного процесу в суспільстві (наполегливість у збагаченні власного правореалізаційного, правозахисного досвіду), намагання сприяти розв’язанню соціально-правових проблем (ступінь усвідомлення вагомості правових питань у продуктивності соціально-педагогічної роботи); когнітивного – правова грамотність (якість правових знань, умінь і навичок), адекватність “Я-концепції” (ступінь задоволення особистісно-професійною самореалізацією у соціально-педагогічній діяльності), настанова на правову самоосвіту (вияв інтелектуальної ініціативи у правоосвітньому самовдосконаленні); аксіологічного – сприйняття соціально-педагогічної діяльності як особистісно-професійної цінності (ступінь переконливості у вагомості професійного впливу на розв’язання правових проблем вихованців), ціннісні правові орієнтації (включеність правових норм у ціннісну особистісну сферу, ціннісне ставлення до права), соціальна активність в утвердженні позитивної динаміки розвитку громадянського суспільства, правової держави (вияв активності у правореалізаційній, правозахисній діяльності); діяльнісно-творчого – здатність до творчості у соціально-педагогічній діяльності (практична готовність до розв’язання найтипівіших правових проблем вихованців – зі здоров’ям, працевлаштуванням, відхиленням у поведінці, насиллям, сирітством, сімейними стосунками), відкритість до

інновацій у соціально-правовій сфері (обізнаність у продуктивних технологіях розв'язання правових проблем вихованців). З огляду на своєрідність завдань професійної підготовки фахівця в умовах ступеневої університетської освіти, доведено такі можливі пороги правової компетентності студентів: “неусвідомлена некомпетентність”, “усвідомлена некомпетентність”, “неусвідомлена компетентність”, “усвідомлена компетентність”; найвищий поріг правової компетентності межує з професіоналізмом (якого можна досягти виключно за умов практичної професійної діяльності), а тому вважаємо, що про такий поріг правової компетентності майбутнього фахівця немає підстав стверджувати.

Права дитини, її правосвідомість, правова поведінка, правова активність складають зміст формуючого впливу фахівця. Цілком зрозуміло наскільки важливим є високий рівень його правової культури особистості фахівця. Творчий досвід роботи у вищій школі переконливо доводить, що у такому форматі мають викладатися студентам нормативні навчальні дисципліни правового циклу.

Аналіз чинних навчальних програм викладання у вищій школі нормативних навчальних дисциплін зумовлює їх об'єднання у певні умовні групи за наявним потенціалом педагогічного впливу на процес формування у студентів бакалаврату правової компетентності. Йдеться про нормативні курси, які мають опосередкований вплив й позитивно позначаються на ставленні майбутніх соціальних педагогів до правореалізаційної, правозахисної сфер професійної діяльності (“Вступ до спеціальності”, “Політологія”). Як переконливо доводить практика, ключового значення у процесі формування правових компетенцій студентів бакалаврату має цикли навчальних дисциплін, де системостворювальними є роль таких курсів, як-от: “Основи правознавства” “Соціально-педагогічна профілактика правопорушень”, “Правовий захист дитинства”, “Правові основи молодіжної політики”, “Адміністративне право”, “Конституційне право”, “Кримінальне право і процес”, “Сімейне право”, “Трудове право”, “Цивільне право і процес”. Не менш вагомим є стимулююча й компенсаторна роль усіх видів соціально-педагогічної практики (соціально-діагностичної, соціально-технологічної, соціально-дозвілєвої, соціально-правової та стажерської), науково-виробниче стажування майбутніх фахівців.

У межах варіативної частини навчання студентів бакалаврату було втілено елективні курси правового спрямування (“Актуальні правові питання профілактики правопорушень неповнолітніх”, “Освітнє право України”, “Основи прав дітей та молоді”, “Педагогічні засади активізації інтересу школярів до вивчення прав людини”, “Правові засади формування міжетнічної толерантності”, “Правові основи розвитку волонтерського руху”, “Усвідомлене батьківство: права дитини, права батьків”).

У творчій практиці викладання основ правничої науки через правові навчальні курси вищого неюридичного закладу освіти та відповідні навчальні модулі інтегрованих і елективних курсів досить широко використано таку основну ідею: вияв інтелектуальних ініціатив студентів у соціально-правовій сфері регіону має стати провідним критерієм сформованості правової компетентності. Втіленню цієї ідеї слугувало занурення студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету у проектну діяльність. Студенти спільно з викладачами виступали не тільки волонтерами, а й приймали безпосередню участь у ініціюванні, розробці та подальшій реалізації власних проектів. Зокрема, кращими були визнані регіональні проекти “Місцевий план дій щодо реалізації Конвенції про права дитини”, “Організація Шкільної служби розв'язання конфліктів”, “Лобіювання впровадження соціального замовлення у сфері надання соціальних послуг дітям Ізмаїльського району”, “Мобілізація ресурсів громади для ефективного забезпечення прав дитини”, “Організація системної діяльності Громадського уповноваженого з прав дитини”, “Відкриття Ресурсного центру з питань соціальної адаптації випускників інтернатних закладів”, “Проведення інформаційно-просвітницької кампанії зі збору петицій до уряду “Стоп торгівлі дітьми”, “Тренінгова Школа захисту дитини від злочинів”, “Організація громадських слухань про становище дітей та молоді в м. Ізмаїл”.

Висновки... Отже, викладання у вищій школі суспільствознавчих дисциплін, яким належить чільне місце у формуванні правової компетентності студентів, переконливо доводить продуктивність активних та інтерактивних методів навчання. Йдеться, зокрема, про методи, що оптимізують пізнання студентами навколишнього світу (наприклад, метод досліджень – порівнянь, синтезу, класифікацій, аналогії тощо), креативні методи (наприклад, синектики, інверсії тощо). Це дозволяє студентів виявляти творчість у процесі набуття та конструювання правового знання.

Педагогічні зусилля у цьому плані набувають виключного значення в умовах вищої школи, оскільки йдеться про прицільний вплив на правову компетентність студентства – особливого прошарку суспільства, соціальне зростання якого збігається зі становленням у державі ринкових відносин, обумовлюючих зниження соціального правового імунітету соціуму.

Література

1. Боярський Н. Використання освітньої технології “дебати” при навчанні прав людини: [навчально-методичний посібник] / Н. Боярський, С. Наумов. – Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2009. – 132 с.
2. Кашлев С. Интерактивные методы обучения : учебно-методическое пособие. – Минск, 2011. – 224 с.
3. Практичне право : протидія насильству [навчально-методичний посібник] / За ред. О. Штанька. – Київ : Атіка, 2004. – 172 с.

4. Солодилова Т. Формирование правосознания как основа коррекции противоправного поведения несовершеннолетних преступников / Т. Солодилова // Мир образования – образование в мире. – 2011. – №2. – С. 98-101.
5. Ципко В. Психолого-педагогічні підходи до формування цінностей студентів у процесі навчання суспільствознавчих дисциплін / В.Ципко // Рідна школа. – 2011. – № 1-2. – С. 13-17.

Анотація

У статті розглядається проблема збагачення ціннісно-орієнтаційної потужності суспільствознавчих навчальних дисциплін у випереджувальному розвитку у студентів правової компетентності.

Аннотация

В статье рассматривается проблема обогащения ценностно-ориентационной потенциала учебных дисциплин обществоведческого цикла в опережающем развитии у студентов правовой компетентности.

Summary

In article the problem of enrichment value-orientated potential of subject matters of social science cycle in advancing development of students' legal competence is considered.

Ключові слова: правові знання, правова компетентність, інтерактивні методи.

Ключевые слова: правовые знания, правовая компетентность, интерактивные методы.

Key words: legal knowledge, legal competence, interactive methods.

Подано до редакції 18.03.2012.

УДК 378.147+37.013:78

©2012

Косенко П.Б.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Принцип індивідуального підходу утвердився в музичній педагогіці як один з основоположних. Пов'язано це з індивідуальним характером занять (учень та викладач) і з тим, що кожен, хто набуває музичну майстерність, має своє неповторне поєднання здібностей, яке визначається як обдарованість і "від якого залежить можливість успішних занять музичною діяльністю" [10, с. 42].

Якість інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики залежить від наявності у нього загальних та спеціальних здібностей. До загальних, що впливають на успішність будь-якої діяльності індивіда, належать пізнавально-орієнтувальні можливості, такі як відчуття, сприймання, уява та пам'ять, адже вони забезпечують інформаційне моделювання дійсності. Під спеціальними здібностями розуміються ті, що дають студенту можливість опанувати гру на музичному інструменті – це відчуття висоти звуку, ритму, музична пам'ять, якість виконавського апарату. Тож, говорячи про індивідуальний підхід, зазвичай мають на увазі такі дії викладача, що сприяють розвитку вищезгаданих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... До індивідуального підходу у навчанні провідні педагоги звертались здавна. Перші приклади індивідуального розвитку особистості учня можна знайти ще у філософській спадщині видатного мислителя античних часів Сократа та працях римського педагога Квінтіліана.

Сьогодні індивідуальний підхід у вітчизняній педагогічній науці розглядається як складова особистісно орієнтованого навчання. Вагомий внесок у розробку теорії та методології такого навчання зробили сучасні українські психологи і педагоги, такі як Г.О.Балл, І.Д.Бех, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, В.В.Рибалка, В.А.Семиченко, І.А.Зязюн, В.Г.Кремень, В.І.Лозова, О.М.Пехота, С.О.Сисоєва, Н.М.Тарасевич, М.Г.Чобітько та ін. Значний вплив на теорію і практику особистісно орієнтованої освіти в Україні мають дослідження у цій галузі російських вчених (М.Н.Берулава, І.В.Бестужев-Лада, Є.В.Бондаревська, І.А.Зимня, В.П.Зінченко, Н.Д.Нікандров, І.С.Якиманська та ін).

Незважаючи на те, що поняття "особистісно орієнтоване навчання" не набуло популярності в музичній педагогіці, підґрунтя для вирішення низки важливих питань з проблеми формування особистості музиканта закладено педагогічною діяльністю таких визначних представників виконавської школи, як А.Б.Гольденвейзер, Ф.М.Блуменфельд, К.М.Ігумнов, Г.Г.Нейгауз, Л.В.Ніколаєв, С.С.Фейнберг, Л.С.Ауер, А.І.Ямпольський, а пізніше Л.А.Баренбойм, М.Е.Фейгін та Я.І.Мільштейн. Різним аспектам виховання майбутнього вчителя музики, в тому числі пов'язаних з особистісним підходом, присвячені праці таких сучасних вітчизняних вчених Л.М.Масол, Г.М.Падалки, О.Я.Ростовського, О.П.Рудницької, Г.М.Ципіна, В.М.Крицького та ін.

Формулювання цілей статті... Наша мета – розглянути індивідуальний підхід до навчання майбутнього вчителя музики з точки зору особистісно орієнтованого навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження... В умовах становлення особистісно орієнтованої парадигми освіти, розуміння індивідуального підходу до навчання, як врахування здібностей та якостей